

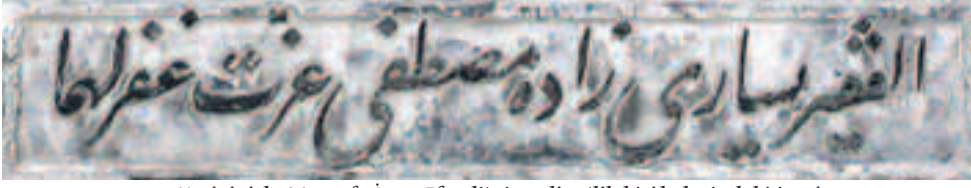

KADIASKER MUSTAFA İZZET EFENDİ'NİN EYÜBSULTAN'DAKİ CELÎTA'LİK KİTÂBELERİ

Prof.hc. Uğur DERMAN

1935'de Bandırma'da doğdu. Haydarpaşa Lisesi'nden sonra İ.Ü. Eczacılık Fakültesi'ni 1960'da bitirdi. 1955 yılından itibaren Üstad Necmeddin Okyay'ın Osmanlı Kitab San'atları konusunda talebesi oldu, 1960'da icâzet aldı. Ayrıca Dr.Süheyl Ünver, Mâcid Ayrıl ve Halim Özyazıcı gibi hocalardan da çok istifade etdi. 1961'den bu yana hat ve sâir kitap sanatları üzerine kitap, makale, ansiklopedi maddesi ve tebliğ olarak 400'u aşan yayını vardır. Marmara ve Mimar Sinan Üniversitelerinde lisans, lisansüstü ve doktora derslerini sürdürmekte olup, kendisine 1997'de fahrî profesörlük verilmiştir.

Resim 1: Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi'nin celi ta'lik kitâbelerindeki imzâ satırı

Osmanlı Türkleri'nin, bir konuda binenlerin tekrarıyla karşılaştıkları vakit sıkça kullandıkları bir tâbir vardır: "Mâlûmu îlâm etmek". Huzûrunuza getirdiğim konu da böyle olmakla beraber, dâima karıştırılan bir hususda, hakkın teslîmi maksadını taşımaktadır.

Eyübsultan'da ve civârında İstanbul'u VII.yüzyılda feth için gelmiş olan sahâbenin kabirleri bulunmaktadır; bunlara ve kitâbelerine dâir neşriyat da mevcuttur. Fakat bu neşriyatda anılan kitâbelerin hattatı olarak Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi'nin (1770?-1849) adı verilmektedir. Aslında bu kitâbeleri yazanın adı da Mustafa İzzet'dir amma, bu kişi, Kadiasker Mustafa İzzet Efendi (1801-1876) olarak tanınır. Kendisi, ta'lik hattında Yesârîzâde'nin öğrencisidir ve hocasının vefâtında 48 yaşındadır.

Aynı ismi taşıdıkları halde aynı çağda eser veren iki san'atkârın, imzâ koyarken farklı davranacakları şübhesizdir. Bizim konumuzda da, hoca durumundaki Mustafa İzzet Efendi dâima satır hâlinde yazdığı imzâlarında âile lakabı olan Yesârîzâde'ye isminin başında yer verir (Resim:1). Hattâ ismine yer bulamazsa sadece Yesârîzâde'yle iktifâ eder. Öğrencisi olan Mustafa İzzet ise, hocasından tefrîk edilebilmek için -ta'lik hattında pek âdet olmasa da- kendisine istifli bir imzâ tertîblemiştir (Resim:2).

Gerek Eyübsultan, gerek sahâbeler konusunda araşdırma yapanlar imzâ

farkını gözönüne almadıklarından, bu isimlerin karıştırılması keyfiyeti günümüzedek süregelmiştir. Kitâbe metinlerinin neşrinde de yanlış okumadan kaynaklanan hatâlar görüldüğü için, makalemizde, sahîh okunuşuyla bu metinler de resimlerinin yanında yer alacaktır.

Kadiasker Mustafa İzzet Efendi'ye dâir şimdiye kadar çok neşriyatda bulunulmuş olmakla beraber¹, geçen yıl yeniden kaleme aldığımız bir hâl tercümesini bu vesîleyle aktarmanın yerinde olacağı kanaatini taşıyoruz.

1216/1801'de Tosya'da doğan san'atkârımızın babası Bostanoğulları âilesinden Seyyid Mustafa Ağa'dır. Bâzi kaynaklarda Bostan yerine Destbân veya Destân yazılmakla beraber, o zamanın Tosya nüfus defterlerinde bu lakablara rastlanmamaktadır. Kadiriyye tarîkatinin Rûmiyye kolunun kurucusu olduğu için "Pîr-i Sâni" unvânıyla anılan Şeyh İsmail Rûmî'nin (ö.1631) torunlarından olan annesi, henüz çocuk yaşında yetim kalan oğlunun istîdâdını sezerek, tahsîl için İstanbul'a gönderme imkânını buldu. Küçük Mustafa, annesinin akrabasından bir müderrisin

Resim 2: Kadiasker Mustafa İzzet Efendi'nin celi ta'lik kitâbelerinde görülen istifli imzâ şekli

Resim 3: Mustafa Efendi'nin henüz 17 yaşındayken İzzetî mahlasıyla imzâladığı 1233/1818 tarihli sülûs-nesih kıt'ası (Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı koleksiyonu)

yardımıyla Fatih'deki Başkurşunlu Medresesi'ne alındı. Burada Arabça ve dînî ilimler tahsîline başladı. Ayrıca Kömürçüzâde Hâfız Mehmed Efendi'den(ö.1835?) dînî mûsikî öğreniyordu. Sultan II. Mahmud'un (saltanatı:1808-1839) musâhiblerinden olan Kömürçüzâde, pâdişâhın Bahçekapı'daki Hidâyet Câmii'ne 1229 yılı Şaban ayının ilk cuma günü (22 Temmuz 1814) selamlık merâsimi için gelişinde, talebesi Mustafa'ya evvelden meşk ettiği bir na't-i şerîfi okutdu. Kendisi de mûsikîşinâs olan Sultan II. Mahmud, henüz 13 yaşındaki bu çocuğun pek latîf olan sesini ve tavrını beğenerek namazdan sonra yanına çağırıp takdîrlerini bildirdi; terbiyesine îtinâ gösterilmesini yanındakilerden ısrarla istedi. Ancak hem mevzûat, hem de yaşının ufak oluşu, Mustafa'nın doğrudan doğruya Enderûn-ı Hümâyûn'a kabûlüne müsâid değildi. Bu sebeble, onun, Silâhdar Ali Paşa'nın (ö.1829) dâiresinde yetiştirilmesine karar verildi. Burada gördüğü sıkı bir tahsîl ve terbiye esnasında hüsn-i hat ve mûsikî dersleri de aldı.

Üç yıl sonunda, Ali Paşa'nın dâiresinden Galata Sarayı'na nakledilen genç Mustafa'nın bu devresi için belge vasfı taşıyan, ibtidâî seviyede sülûs-nesihle yazılmış bir kıt'ada (Resim:3) rika' hattıyla şu imzâsı görülmüştür: "Sevedehu's-Seyyid Mustafa'l-İzzetî fî Sarây-ı Galata, be-hâne-i ser, 23 Rebî-

ulevel 1233 (31.1.1818)". Şu hâlde göre, bu tarihten daha önce, belki Ali Paşa dâiresindeyken sülûs-nesih-rıka' hatlarından icâzetini Çömez Mustafa Vâsîf Efendi'den (ö.1853) almış ve kendisine mahlas olarak da İzzetî verilmiştir; bu icâzetnâme zamanımıza gelmiş değildir. Onun Mustafa İzzetî imzâsıyla 1245/1829 tarihli bir kıt'ası da görülmüştür. Sonradan nisbet edâtını atıp mahlasını İzzet'e çevirdiği anlaşılıyor. Üç yıl sürececek tahsîli sırasında Galata Sarayı'nın "hâne-i ser" olarak adlandırılan son sınıfına doğrudan alındığı, yukardaki imzâsıyla anlaşılabilir. Seyyid Mustafa İzzet, 1235/1820 yılında Enderûn-ı Hümâyûn'a kabul edildiği zaman ondokuz yaşında, dînî ve idârî sâhalarındaki birikimlerinin yanısıra, dâvudî sesiyle mükemmel icrâkâr, neyzen ve hattat olarak yetişmiş bir gençti. Saray'da Hammamîzâde İsmail Dede Efendi'den (1778-1846) Şâkir Ağa'ya (1779-1841) kadar devrin en büyük mûsikî üstâdlariyle beraber bulundu. Ser-müezzinlik vazîfesinin dışında, sesi ve neyi ile huzur fasıllarına iştirâk etdi. Onun ney üflemekte nelere kadir olduğunu gösteren bir hâdiseyi yeri gelmişken aktaralım.Bunu, merhum Tanburî Refik Fersan (1893-1965), 1907 yılında Yenikapı Mevlevîhânesi'ne gitdiği vakit karşılaştığı çok yaşlı bir zâtın, babasından naklen anlattığını yazıyor²: Herhalde 1828 yılında, Sultan II.Mahmud, Batı mûsikîsinin Osmanlı topraklarında

da ihyâsını sağlamak üzere -aralarında Donizetti'nin (1788-1856) de bulunduğu- birkaç hristiyan hocayı İtalya'dan getirir. Ömürlerinde Türk mûsikîsi duymamış olan bu zevâta Enderûn'daki saz ve ses san'atkârlarını dinletmek arzûsunu duyan Pâdişâh, Mustafa İzzet Efendi'den de ney ile taksîm etmesini ister. İzzet Efendi, taksîminin bu yabancılar üzerindeki tesîrini de gözleriyle tâkîb ederek, gezindiği ilk makamın kararında onların uykuya daldığını; geçtiği ikinci makamda âh edip ağladıklarını, üçüncüsünde katılarak güldüklerini görür ve taksîmini giriş makamında bitirir.

Sultan Mahmud yabancı mûsikîşinâslara bu ney taksîmi hakkındaki intibâlarını sorduğunda, bir şey anlamadıklarını; ibtidâî, ıslâha muhtac, basit bir mûsikî olarak kabûl ettiklerini söylediler. Aslında halim-selim ve mütevâzî bir zât olan Mustafa İzzet Efendi bu beyân üzerine, çileden çıkarak der ki: "Pâdişâhim! Bu adamları, kulunuz, insan zannetdim. Meğerse yanlış telakkî etmişim. Kendilerini mûsikîmizin büyüleyici kudretiyle uyuttum, ağlatdım, güldürdüm. Geçirdikleri istihâlelerin farkında olmayanlara insan denilmez!" Sultan Mahmud bu sözleri onlara aynen tercüme ettirdiğinde, akılları başlarına gelen yabancılar, yerlerinden fırlayıp İzzet Efendi'nin ellerine sarılarak tebrîk ederler ve: "Mûsikînizin İlâhî kudreti karşısında biz kendimizi kaybetdik. Kendimizi idrâkden âciz bir haldeydik. Deminki kusûrumuzu afv buyrun, bizi mâzûr görün. Mûsikîniz, insanı ilk nazarda câzibesine kapdıran, kendine meftûn eden, çileden çıkaran, ağlatan, güldüren İlâhî bir mûsikî... Sanki Allah'ın sesi... Başka bir diyeceğimiz yokdur" diyerek hakîkati îtirâf

ederler. İzzet Efendi'nin pâdişâh huzurunda ecnebî üstâdları uyutması, güldürmesi, ağlatması, o anda makamâtın ona göre seçilmesini bilmesindedir.

Mustafa İzzet Efendi'nin ta'lik hattını Enderûn'da Yesârîzâde'den hangi tarihte meşk etmeğe başladığı ve icâzet aldığı bilinmemekle beraber, sermüezzinliği sırasında, alışlageldiği üzere Mîr İmadü'l-Hasenî'ye (ö.1615) taklîden değil de, kendi tertîblediği : "Nazar-ı Şeh'le kıt'a-i garrâ* Levha-i mihre nâz ederse sezâ* Şâh-ı asrın ki sermüezziniyim* Nola eyler isem İmâd'a salâ " kıt'asını yazarak bununla icâzet aldığını, XX. asrın ilk yıllarında gerçekleştirilen Muhsinzâde Abdullah Bey'in (1832-1899) tereke müzâyesinde bu icâzet-nâmenin aslını gören Üstâd Necmeddin Okyay (1883-1976) anlatmış, fakat tarihini hatırlayamamıştı.

Mustafa İzzet Efendi, Sultan II. Mahmud'un takdîr ve alâkasını hakkıyla kazanmıştı. Ne var ki, Saray teşrifâtı onun kayıd altına girmekten hoşlanmayan san'atkâr rûhunu gitgide bunaltmaktaydı. Sûfiyâne bir ömür sürmeyi arzuladığından -asker zâbitliği vazîfesiyle- Saray'dan ayrılmak istedi. Lâkin, kendisine olan teveccühünü bildikleri için, hiç kimse bunu Hünkâr'a arz etmek cesâretini gösteremedi. Mustafa İzzet Efendi de Hacc'a gitmek üzere izin talep etti. Sultan II. Mahmud istemeyerek buna râzî oldu ve ona 100 kuruş da aylık bağladı. Gürcü Necib Paşa'nın surre emîni olduğu 1246/1831 yılında, kendisine daha önceden intisâb ettiği Nakş-bendî şeyhi Kayserili Ali Efendi ve mûsikî hocası Kömürçüzâde ile beraber Hac mevsiminde yola çıktılar; bu farîzasını edâ ettikten sonra, Abdullah Dihlevî'nin (ö.1824) halîfele-

rinden Şeyh Muhammed Cân'ın (ö.1849) irşâdından istifâde için bir müddet daha Mekke'de oturdu; dönüşünde de yedi ay kadar Mısır'da kaldı. İstanbul'a gelince, Mahmud Paşa Hamamı civârında bir ev satın alarak, Saray çevresinden uzakda, pâdişâha görünmeden, özlediği hayâtı yaşamağa başladı.

1247 hicrî yılı Ramazan'ının (Şubat 1832) bir günü, ikindi vaktinden önce, Bayezid Câmii'nin müezzin mahfilinde kendi hatmini sürdürmekte olan Mustafa İzzet Efendi'yi evelden beri tanıyan birkaç kişi ondan namazda kamet almasını ricâ etdiler. Başında Nakşî tâci ve sırtında Dihlevî hırkası olduğu halde oturan İzzet Efendi: "Pâdişâhımız ekseriyâ bu câmiye geliyor. Benim sesimi işitmesi iyi olmaz" dedi. Hünkâr'ın bu gün İstanbul tarafına gelmediğini söylediler. Bunun üzerine İzzet Efendi o unutulmayacak güzellikteki sadâ ve edâsıyla kamet almağa başladı. İşte o sırada Sultan II. Mahmud câmiden içeriye girdi. Cumhur müezzini olarak namaz ve tesbîh duâlarını da İzzet Efendi okudukdan sonra, gönderdiği yâver, müezzin mahfilindekilere pâdişâhın kamet alanı merak ettiğini söyledi. Müezzinbaşının gösterdiği Mustafa İzzet Efendi'yi, eski arkadaşı olmasına rağmen, yâver, oruçlu hâliyle tanıyamadı ve pâdişâha kamet alanın bir Özbek dervîşi olduğunu arzetdi. Bir görüp işitdiğini kolay unutmayan Sultan II. Mahmud bu sesin İzzet Efendi'ye âid olduğunu anlamış ve aldatıldığını sanarak, hizmetini terk edip de bu kıyâfette ortada dolaşmasına çok sinirlenmişti. En ağır şekilde cezalandırılmasını istedi. Yanında bulunan Hüsrev Paşa (ö.1855) ve musâhib Said Efendi (1776-1856) Sultan II. Mahmud'u kısa zaman-

da yatıştırdılar. Ertesi gece ve günlerde Kömürçüzâde'nin de araya girme-siyle Mustafa İzzet Efendi, Ramazan bayramından sonra Saray'daki huzur fasıllarına ney üfleyerek yeniden dâhil oldu. Bu hâl Sultan II. Mahmud'un vefâtına kadar yedi yıl sürdü. Gönülün istediği şekilde Saray kadrosuna bir daha dâhil edilmeyen ve hüsn-i hat faaliyetine daha çok zaman ayırabilen Mustafa İzzet Efendi'nin, o yıllarda yazdığı eserlerindeki imzâsında pâdişâh müezzinlerinden olduğunu belirtmesi, ezân okumayı ancak Saray'a çağrıldığı zamanlarda sürdürdüğünü gösteriyor.

Şehzâde Abdülmecîd, babasının ölümüyle 1255/1839'da padişâh olunca Mustafa İzzet Efendi o zamanlar mühim bir vazîfe sayılan Eyüb Câmii hatîbliğine talîb oldu. Bunun yanısıra, mâîşetini temîn için Lâleli Câmii Vakfı'nın idâresi de kendisine verildi. Hat san'at-kârları, şâyed yazı ile her gün meşgul olmazlarsa kemâl derecelerini kaybedebilirler. Mustafa İzzet Efendi, hayatının bu devresinde cuma günlerini hutbe hazırlığına ayırıp o güne hurmeten yazı ile uğraşmadığından "Cumartesi günü yazdığım yazıları, aradan kırk yıl geçse, ensesinden tanırım!" demiş. Kendisinin, parmaklarındaki cevâliyeti kaybetmemek için, yazmağa başlamadan önce "laden" denilen elâstikî reçineyi sağ avucunun içine koyarak, bir müddet bununla elini yumup açma hareketleri yaptığı da bilinmektedir.

1261/1845 yılı başında, bir cuma günü Eyübsultan Câmii'ne giderek İzzet Efendi'nin hutbesini dinleyen Sultan Abdülmecîd, onu kendisine ikinci imam olarak tâyin etdi. 1262/1846'da sırayla Selânik, Mekke ve İstanbul pâyeleri, 1265/1849'da önce Anadolu, aynı yıl pâ-

Resim 4: Mustafa İzzet Efendi'nin 1254/1839 tarihli sülüs-nesih kit'ası (Topkapı Sarayı Müzesi, G.Y.324'den)

dişâhın birinci imamlığına getirildiğinde de Rumeli kadiaskerliği pâyeleri verildi. Ertesi yıl şehzâdelerin yazı muallimliğine ve veliahd Abdülazîz Efendi'nin (saltanatı:1861-1876) müzâkerciliğine tâyin olundu. 1265/1849'da hocası Yesârîzâde'nin vefâtı üzerine, onun Bebek'deki yalısını vereseden satın alarak, daha sonraki hayâtını burada geçirdi.

1269/1852'de padişahın imamlığından ayrıldı; aynı yıl Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye âzalığına, 1273/1857'de fiilen Rumeli Kadiaskerliği'ne getirildi. Müddeti doldu ğunda ayrılmak sûretiyle,1285/1868'de son olarak dördüncü defa aynı vazîfeye tâyin edildi. 1277/1860'da kendisine "reis'ül-ulemâ"lık tevcih kılındı. Ancak bu unvânın ilmî mertebeye bir alâkası olmayıp, Rumeli kadiaskerliği pâyesi alanların en kıdemlisine verilirdi. Aynı yıl Hz.Peygamber'in soyundan gelenlerin hukukî işlerini yürüten "nakîbü'l-eşraf"lık makamına da, babası yoluyla gelen "Seyyid"liği dolayısıyla Mustafa İzzet Efendi tâyin olundu. Kadiaskerlikden

ayrıldığı devrelerde yeniden Meclis-i Vâlâ'ya ve iki kere de Meclis-i Hâss-ı Vükelâ'ya seçildi.

27 Şevval 1293 (15 Kasım 1876) gününü vefât ederek, anne tarafından cediti Şeyh İsmail Rûmî'nin medfun bulunduğu Tophane'deki Kadirîhâne'nin hazîresine defnolunduğu sırada kabri başında konuşan bir zât: "Efendiler, buraya gömdüğümüz bir maarif sandığıdır" sözleriyle onun mertebesini belirtmiştir. Kabir kitâbesi, talebesinden Muhsinzâde Abdullah Bey tarafından girift celî sülüsle mükemmel bir şekilde yazılmış olup, hâlen bu dergâhda görülebilmektedir.

Mustafa İzzet Efendi, Çömez Vâsıf Efendi'nin sülüs-nesih ve rıka' yazılarında en güzîde talebesidir; şîveli ve çok akıcı bir üslûba sâhibdir. Altmış yıllık yaklaşan hüsn-i hat hayatı boyunca, verdiği eserlerden yeri sâbit bulunanların tamâmı; taşınabilir olanların da bâzıları aşağıda sıralanacaktır: Nesih hattıyla 10 (veya 15) mushaf (bunlardan görülebilen üçü tarih sırasına göre şunlardır: Türk ve İslâm Eserleri Mü-

zezi (TİEM)-408 (1259/1843); Demirören Koleksiyonu (1262/1846); TİEM-406 (1288/1871, bu mushaf Sultan II. Abdülhamid'in (saltanatı: 1876-1909) Müşfikâ Kadınefendi'sine (1867-1961) evlilik armağanıdır³. Âli Paşa (1815-1871) için yazdığı mushafın da Irak Kral Nâibi Abdülilah tarafından alınıp İstanbul'dan Bağdad'a götürüldüğü ve 1958 Irak ihtilâlinde diğer kıymetli yazmalarla beraber yok edildiği bilinmektedir. Amme cüz'ü (TİEM-1191, 1257/1841), 10-15 delâil, 30'dan fazla En'âm-ı Şerîf; sülüs-nesihle kasîde (Sabancı Müzesi-164, Kasîde-i Bürde murakkaası, 23 kıt'alı, 1265/1849), 200'ün üstünde hilye (TSMK, GY 475, GY 777, GY 813; TİEM, 3241, 4407; İBŞB Şehir Müzesi, 2970, 3567), nesihle Hilye-i Hâkanî (1259/1843, Türk Tarih Kurumu Kütübhanesi, Y.278) sayısız kıt'a (Resim:4), murakkaa (İ.Ü.K.İbnülemin bl., A.Y.6917, A.Y.6918) yazmıştır. Büyük boyda hilye-i şerîfe yazmak da onunla başlar: Topkapı Sarayı Müzesi Kütübhanesi (TSMK), GY1243, 106x84cm., 1293/1876; TİEM, 3241, 140x100cm., 1279/1862). Ayrıca, nesih hattıyla basıma uygun olarak yazdığı harflerin hakkâk Ohannes Mühendisyan (1810-1891) tarafından 1283/1866'da kalıbları hazırlanmış; harf inkılâbına kadar Osmanlı matbaacılığında, devamlı olarak dökümü sürdürülen bu cidden mükemmel harfler tercîh edilmiştir⁴.

İzzet Efendi'nin: "Benim yazılarımda evâil-evâhır yokdur" şeklinde bir sözü naklediliyorsa da, onun hattı ömrünün sonuna kadar tekâmülünü sürdürmüştür. Eserlerini dikkatle inceleyen Üstâd Necmeddin Okyay'ın tesbîti şöyledir: "Kadıasker'in 1280'den sonra yazdığı nesihler âdetâ kelebek uçar gibidir".

Mustafa İzzet Efendi, Sultan II. Mahmud'un da hocası olan Mustafa Râkım'ın (1758-1826) vefâtında 25 yaşına erişmiş bulunduğu göre, Enderûn'a girdikten sonra her halde kendisiyle tanışmış ve onun hüsn-i hatdaki mertebesini anlamış olmalıdır. Fakat Sultan II. Mahmud'un vefâtına kadar rastlanan yazıları, sülüs-nesih ile hurde ta'lik nev'indedir. Sultan Abdülmecîd'in hat hocasının Mahmud Celâleddin (ö.1829) talebesi Mehmed Tahir Efendi (ö.1845) olması dolayısıyla, kendisi Râkım yerine Celâleddin tavrını beğenir ve çevresindeki hat üstadlarının o yolda yazmalarını istemiş. Bu sebeple Mustafa İzzet Efendi'nin celî sülüsleri, pâdişâhın 1277/1861'deki ölümüne kadar Celâleddin tavrıyla benzerlik gösterir. Ancak bu tarihten sonra Râkım üslûbunu araştıran inceleyen Kadıasker Efendi, talebesinden Muhsinzâde'ye birgün şöyle demiştir: "Abdullah Bey, tutulacak yol Râkım yolu imiş, biz bunu anlamakta niye gecikmiştik?" Kendisinin, Fâtih câmii hazîre çevresindeki Râkım'a âid şâheser celî sülüs kitâbelerin önünde arasına uzunca oturup bunları seyrettiği ve dostlarına da "Tahdîs-i nîmet olmak üzere söylerim: Şeyh (Hamdullah, 1429-1520) gibi, Hâfız Osman (1642-1698) gibi yazdım. Lâkin şu herîfin bir harfine bile yanaşamadım!" dediği meşhurdur. Buradaki "herîf " kelimesinin "hırfet (san'at) sâhibi" mânâsına, gıpta ile karışık bir ruh hâliyle söylendiği şübhesizdir.

Mustafa İzzet Efendi kitab ve kıt'a tarzındaki eserlerine, hattâ bazı celî sülüs levhalarına, yazdığı sıradaki vazîfesini belirten imzâlar (Eyüb câmii hatîbi, pâdişâhın ikinci - sonra -birinci imâmı, reisü'l-ulemâ...) atmayı îtiyâd edin-

Resim 5: Kadıasker Mustafa İzzet Efendi'nin 1279/1862 tarihli celî sülüs zer-endûd (Kur'ân-ı Kerîm, LVII,3) levhası, (SSM Hat Koleksiyonu,106)

mişdir. Arasına kullandığı "Hâk-pây-i evliyâ, Seyyid İzzet Mustafâ" manzum imzâsını, ömrünün sonlarında "Bende-î Âl-i Abâ, Seyyid İzzet Mustafâ" ya çevirmişdir. Celî sülüslerinde ise Râkım tarzında Ketebehû Mustafa İzzet istifini benimsemekle beraber, celî tevkî' hatıyla sâdece İzzet (Resim:5) yazdıkları da az değildir.

Mustafa İzzet Efendi'nin bilinen eski celî ta'lîk kitâbeleri bu tebliğin esas konusu olduğu için, o bahsi en sona bırakarak sözüme devâm edelim: Kendisi her ne kadar tuğrakeş değilse de, Sultan II. Mahmud adına ta'lîk harfleriyle bir tuğra tertîbleyişi⁵ yine pâdişâhla bu ikinci yakınlaşması esnâsında olmalıdır. Ancak Râkım'ın geliştirdiği sülüs ağırlıklı tuğra yanında, bu, bir deneme niteliğiyle kalmıştır.

Mustafa İzzet Efendi aynı yıllarda hurde ta'lîk hatıyla de bir kaç kitab yazmıştır: 1251/1835'de bir Delâilü'l-hayrât (İ.Ü.K.Yıldız Bl.A.5559) ; 1253/1837'de bir Kur'ân-ı Kerîm (Sabancı Müzesi, 281); 1254/1838'de Mustafa Kâni Bey'in (ö.1850) okçuluğa dâir telîfi olan Telhîsi Resâilü'r-rümât (İ.Ü.K.Yıldız Bl.T.6891). Daha sonraları, hurde ta'lîkle eser vermemiştir. Esâsen bu yoldaki başarısı kendisinden çok önce aynı yazı nev'iyle hacimli kitâblar istinsah eden Buhârâlî Derviş

Abdi (ö.1647) ve Durmuşzâde Ahmed (ö.1717) efendiler ayârında değildir.

Mustafa İzzet Efendi'nin, sona sakladığımız 1251/1835 tarihli sahâbe kitâbeleri dışındaki taşâ mahkûk celî ta'lîk kitâbeleri tarih sırasıyla aşağıdadır ve hepsine de bu istifli imzâsını atmıştır: 1258/1842: Selimiye Kışlası yan kapısı; 1265/1849: Çırağan Küçük Mecidiye Câmii, Yenikapı Mevlevîhâne muvakkithânesi, Ayasofya Câmii hünkâr mahfili, Kavalalı Mehmed Ali Paşa türbesi (Kahire); 1266/1843: Bezmiâlem Vâlîde Sultan Mektebi (Çenberlitaş, Türbedar sokağı); 1267/1851: Hırka-i Şerîf Câmii (Sadece bu kitâbesinde imzâsını satır şeklinde Hâk-pây-i evliyâ, Seyyid İzzet Mustafa olarak atmıştır, resmi için bkz.TDVİA, XVII, 79); 1269/1853: Vaşington âbidesi, 17.sırada (Vaşington/Amerika)⁶; 1272/ 1856: Dolmabahçe Sarayı; 1275/1859: Kadıköy İskele (Sultan II-I.Mustafa) Câmii, Topkapı Sarayı Hazine Koğuşu; 1276/1859: Keçecizâde Kâzım Bey kabri (Cerrahpaşa, Canbâziye, Kargı sokağı, imzâsız); 1283/1866: Harbiye Nezâreti giriş kapısının iç tarafı (Bayezid); 1286/1869: Âli Paşa Mescidi (Mercan). Tarihsiz bir kitâbesi de Fındıklı'da Devlet Güzel San'atlar Akademisi yanındaki Keşfi Cafer Efendi türbesindeyken, 1956 istimlâkinde burası yola gitmiş, sonradan kitâbenin bir bö-

lümü Türk Vakıf Hat San'atları ve diğeri Vakıflar Türk İnşaat ve San'at Eserleri müzelerine kaldırılmıştır.

Kendisinin ta'lik kî'aları sayılıdır ve bunlarda da yukarda bahsedilen istifli imzâlarından kullanmıştır. Celî ta'lik levhalarındaysa hurde ta'likle sadece İzzet yazdığına rastlanır.

Celî sülüs kitâbeleri: 1282/1865: Şerife Ümmükülsüm'ün kabri (Kasımpaşa, Büyük Piyâle Câmii haziresi); 1283/1866: Namaz âyetinin (IV, 'Nisâ',103) yer aldığı Nallı Mescid cümle kapısı (Bâbiâli); 1284/1867: Kasımpaşa Büyük Câmî iç kapı üstü (farklı istifle aynı âyet, imzâsız) ve mihrab âyeti (III, 'Âli İmrân', 39); 1267/1851:Hırka-i Şerîf Câmii. Avluya giriş kapıları üstünde biri âyet (XXVII 'Neml',30) ve ikisi hadîs olmak üzere üç kitâbe, sekizgen biçimli câminin her bir kenar penceresi üzerinde, taşa mahkûk,namazla ilgili âyetler kısmen veya tamâmen şu sırayla yer almaktadır: XX, 'Tâhâ',14; II, 'Bakara', 3; XXXI, 'Lokman',17; II, 'Bakara',238; IV, 'Nisâ',103 (iki bölüm); IV, 'Nisâ',142; XVII, 'İsrâ',78. Fındıklı'da yıkılan Perîzad Hâtun türbesinin kitâbesi (imzâsız,tarihsiz, hâlen Vakıflar Türk İnşaat ve San'at Eserleri Müzesi'nde).

Celî sülüs kubbe yazıları: Ayasofya Câmii'nin 1265/1849'daki tâmîri sırasında ilk olarak küçük boyda yazdığı Nûr âyeti (XXIV,35) buranın kubbesine göre satranç (terbî) usûlüyle büyütülüp varak altınla işlenmiştir. Daha sonra Kasımpaşa Büyük, Yahyaefendi, Küçük Mecidiye, Hırka-i Şerîf ve Sinanpaşa (son ikisinin kubbeleri zamanımız hattatlarınca yeniden yazılmıştır) câmilerinin kubbelerine de uyacak şekilde küçüğünden büyütülerek aynı usûlle işlenmiştir. Hiç birinde imzâ ve tarih yoktur.

Câmi yazıları : Ayasofya'nın tâmîri esnâsında Lafza-i Celâl, İsmi-i Nebî, ilk dört halife ve Hasan-Hüseyn isimleri önce küçük boyda (bunlar mihrabın üst duvarında hâlâ asılıdır) yazılmış ve câminin azametine uygun olması için 7,5 m. çapında dâire şeklinde büyütülünce kalem ağzı da 35 cm.'ye çıkmıştır. Kendisinin bu celîlerini daha sonra uzakdan seyrettiğinde: "Ah, kabil olsa da şu levhaları tekrar yazsam" dediği biliniyor. 1265/1849 tarihli dünyânın bu en büyük levhaları, muşamba üzerine varak altınla işlendikten sonra câmi dâhilinde çatıldığı için, buranın 1934'de müzeye dönüştürülmesinde kapılardan çıkartılamamış ve 15 yıl yerde, duvara dayalı olarak tutulmuş, nihâyet 1949'da tâmir geçirip tekrar yerlerine asılmıştır. Mustafa İzzet Efendi'nin daha küçük eb'addaki câmi yazıları için akla ilk gelenler Kasımpaşa Büyük (buradakiler ahşaba hâkkolunmuşdur, 1284/1867), Altûnîzâde (1292/1875), Aksaray Muradpaşa,Bâlâ Süleyman Ağa ve Hacı Küçük (son üçü tarihsiz) câmileridir.

Celî sülüsle büyük levhaları: Bursa Ulu Câmî'de "Fâ'alem ennehu..." tevhîd cümlesi,1279/1863) ve KK,XXII,21 âyetinden bir bölüm (aynı tarih); Kasımpaşa Büyük Câmî'de "Er-Râhimüne..." hâdisi (1284/1867, tahta oyma). Aşağıdaki iki levha Mustafa Râkım yolunda yazdığı celî sülüslerdendir: Hacı Küçük Câmii'nde "Hayru'l-mâli mâ unfika..." hadîsi (1289/1872), Vakıflar Türk Hat San'atları Müzesi'nde (nu.2712) "Pîr-i Sâni İsmail Rûmi" levhası (1285/1868).

Celî ta'likle levha: Kasımpaşa Büyük Câmî'de "Tevekkeltü a'lAllah" (1285/1868).

Mustafa İzzet Efendi'nin az sayıda şiirleri vardır. Lâkin diğer hünelerine

göre şâirliği gerilerde kalmıştır. Arab dili grameriyle ilgili olan Keşfü'l-İ'râb ve Avâmil Mu'ribî isimli iki telîfi de mevcuttur. Her nedense, ilm-i simyâya merak sarıp, altın elde etmek için para ve zaman tükettiği de bilinmektedir. San'atkârımızın ney ve ses icrâkâtındaki kemâlî, sayısı az olmakla berâber (26 eser) dînî ve lâdînî beste-lerindeki kudreti erbâbınca takdîr edilmiştir. Onun hat ve mûsıkîdeki mevkî şöyle ifâde edilebilir: Hattatların içinde Kadîsker ayârında bir başka mûsıkîşinas yoktur. Mûsıkî ile uğraşanların içinde de Kadîsker derecesinde bir hattat gelmemiştir. Daha sonra yaşayan neyzen ve hattat Mehmed Emin Yazıcı (1883-1945) bu umumî hükmün dışında kalmakla berâber, kendisi Mustafa İzzet Efendi kadar velûd değildir.

Yetiştirdikleri arasında Mehmed Şefik (1820-1880) ve Muhsinzâde Abdullah beylerle, Abdullah Zühdi (ö.1879), Hasan Rızâ (1849-1920), Kayışzâde Hâfîz Osman (ö.1894), Mehmed İlmî (1839-1924), Mehmed Hilmi (ö.1900), Hasan Sırrı (1836-1907), Mehmed Vahdetî (1834-1871), Hasan Tahsin (1847-1912), Siyâhî Selim, Abdullah Hulûsi, Yûsuf Âgah efendiler; ta'lîk hatında ise Zâhîde Selmâ Hanım (1857-1895) ilk hatırlanacak hattatlardır. Bu kadar tanınmış üstâda hocalık edebilmek XIX. asırda başka kimseye nasîb olmamıştır. Ayrıca birçok icâzetnâmede, hoca veya hocayı tasdîk makamında, Mustafa İzzet ismine rastlanılmaktadır.

Sultan Abdülazîz'in ölümünde, bizzat mabeyncisinin tarafgîrâne ifâdesine dayanılıp, pâdişâhın makasla intihar ettiği iddiasıyla, müsteşâr muavinince kaleme alınarak Sadâret makamına sunulan şer'î îlâmın, sadece Seyyid İz-

zet Mustafa mührüyle tasdiklendiği görülmektedir. Bu metnin hurde ta'lîk hattı da kendisinininkiyle çok benzerlik taşımaktadır⁷. Reisü'l-ulemâlığa kadar yükselmiş ve yaşı artık yetmişbeşe erişmiş bulunan böylesine müstesnâ bir şahsiyetin, ömrünün son yılında bu fâciaya hangi sâikle ve kimler tarafından âlet edildiğini, nasıl kandırıldığını anlamak mümkün değildir.

Sultan II.Mahmud, İstanbul'da mevcut tâmîre muhtac bulunan bâzı sahâbe kabirlerinin 1251/1835 yılındaki ciddi onarımları sırasında, buralara yeniden konulacak kitâbelerin yazılmasını Mustafa İzzet Efendi'den istemekle, onun -mûsıkî dışında- hattatlığına dönük takdîrlerini de göstermiş olmalıdır⁸. Aslında o seneler, Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi'nin celî ta'lîk kitâbe yazmakda en üstün mertebeye eriştiği çağdır. Seyyid Mustafa İzzet Efendi de, san'at hayâtındaki bu ilk kitâbelerinde üslûbu îtibâriyle hocasını tâkibe çalışmıştır. Lâkin, adaşı olan Yesârîzâde'den kendi yazılarının ayırd edilebilmesi için farklı bir imzâya yönelmiş; aslında bu hat nev'i için satır hâlinde atılması mûtad olan imzâları İzzet Mustafa, Harrerehû Mustafa İzzet, Seyyid İzzet Mustafa şeklinde farklı dâirevî istiflerle satır arasına veya altına taşımayı tercih etmiştir. Hepsisi de 1251/1835 tarihini taşıyan mezkûr altı kitâbenin târih manzûmelerini "Sahâflar Şeyhi zâde" lakabıyla tanınan⁹, Vak'a-nüvîs Mehmed Es'ad Efendi (1787-1848) tertîb ederek yazmıştır. Aşağıda bu altı kitâbenin okunuşunu ve herbirinin nesre çevrilmiş şeklini bulacaksınız. Kitâbelerin aslında hepsinin pâdişâh tuğralı olduğu muhakkaktır. Lâkin bâzılarının-1927'de çıkartılan

Resim 6: Eyübsultan'daki
Ebu'd-Derdâ türbesi
kitâbesi

kanuna göre- kazaya kurban gitdikleri anlaşılmaktadır¹⁰.

1) Eyübsultan'da: Ebu'd-Derdâ türbesi (Resim:6).

Üstde:Sultan II.Mahmud Tuğrası
(Hâşim Efendi'nin)

*Şâh-ı âlem himmetiyle hak bu kim,
bulmaktadır,
Mülk ü millet zâhir ü bâtında ahsen
intizam.*

*Bir taraftan her kılâ'û bir taraftan her
bıka',
Nev-benev ihyâ-pezîr olmakda
ber-vefk-ı merâm.*

*İşbu meşhed işte olmuşken sahabîye
muzaf,
Olmamışdı ahd-i sâbıkda karîn-i
ihtimâm.*

*Eyledi inşâsını ferman, ziyâret eyleyip,
Ömrü efvân olsun ol Hâkan-ı
irfan-irtisâm.*

*Kıldı mîmâr-ı kalem, târîhin inşâ,
Es'adâ,
Yapdı Şeh Mahmûd, Ebu'd-Derdâ için
ra'nâ makam.*

1251 (Seyyid İzzet Mustafa)

{Âlemin şâhı Sultan Mahmud'un himmeti sâyesinde, hakçası, Osmanlı mülkü ve milleti-görünen ve görünmeyen taraflarıyla- intizâmın en güzeline erişmektedir. Kaleleriyle, topraklarıyla her taraf, istenilene uygun şekilde yeniden yeniye hayat bulmaktadır. Sahâbeye izâfe edilen bu şehidliğin bakımına eski devirde pek özen gösterilmemişti. Burayı ziyâreti esnâsında inşâsını fermân eden irfanlı Pâdişâh'ın ömrü çok olsun. Es'ad! Kalemin mîmârı, buranın inşâ târîhini de inşâ etdi: Şeh Mahmud, Ebu'd-Derdâ için pek hoş bir makam yaptı.}

2) Ayvansaray'da: Muhammedü'l-Ensârî türbesi (Resim:7).

Üstde: Sultan II.Mahmud Tuğrası

Resim 7: Ayvansaray'daki Muhammedü'l-Ensârî türbesi kitâbesi

(Hâşim Efendi'nin)

*Hazret-i Mahmûd Hân kim, ol müced
did-hasletin,
Oldu bu yüzden yine halka kerâmâtî
ayân.*

*Bu mubârek türbenin tevsî'ine himmet
edip,
Eyledi şân-ı sahâbîde riâyet, bî-gü-
mân.*

*Hâlid bin Zeyd'e hem-râh-ı gazâ ol-
muş imiş,
Bu semiy-i Hazret-i Peygamber-i
âhır-zaman.*

*Nûr-bahş-ı meşhed oldukça, bu zât-ı
muhterem,
Ol Şeh'in ikbâlin efvân îde Rabb-i
müsteân.*

*Celb-i kalb-i nâs eder Es'ad, bu târîh-i
müffid,
Yapdı â'lâ merkadü'l-Ensârî'yi Şâh-ı
cihân.*

1251 (Seyyid İzzet Mustafa)

(Yaradılışı îtibârıyla yenilikçi olan Sultan Mahmud'un kerâmetleri bu yüz-

den yine halka âşikâr oldu. Bu mubârek türbenin genişletilmesine himmetle, şübhesiz, sahâbenin yüceliğine saygısını gösterdi. Son peygamber Hz. Muhammed'in adaşı olan Ensârî, gazâ maksadıyla Hâlid bin Zeyd'le berâber yola çıkmıştı. Bu muhterem zât, şehid düşdüğü yere nur verdikçe, zâtından yardım beklenen Allah da o Pâdişâh'ın saâdetini çoğaltsın... Es'ad! Olanları ifâdelendiren bu târih, halkın kalbini çeker: Cihânın pâdişâhı, Muhammed Ensârî'nin kabrini mükemmel bir şekilde yapdırdı.)

3) Ayvansaray'da: Ebû Şeybeti'l-Hudrî türbesi (Resim:8).

(Tuğrasız)

*Dâver-i ashâb-sîret, Şâh Mahmûdü's-
şiyem
Zâtıdır girdâr-ı hayr-âsâr ile her dem
elîf.*

*Hazret-i Bû-Şeybeti'l-Hudrî'ye ta'zîm
eyledi,
Türbesin tecdîd ile ol şâh-ı âgâh û arîf.*

Resim 8: Ayvansaray'daki Ebû Şeybetî'l-Hudrî türbesi kitâbesi

*Gel, hulûs üzre duâ kıl, zâirâ, tebcîlle,
Merkad-i pâk-i sahâbîdir bu me'vâ-yı
şerîf.*

*Tasliye zeylinde yâd oldukça ashâb-ı
güzîn*

*Nazm-ı ahdi ol şehinşâhın ola
nusret redîf.*

*Oldu dil-dâde melâik, Es'adâ, târîhine,
Merkad-i Bû-Şeybe'yi Şâh-ı cihân yap-
dı latîf.*

1251 (Seyyid İzzet Mustafa)

(Sahâbe ahlâkında, adâletli ve övgüye değer huyları olan Pâdişah, hayırlı işlerle her dem yakınlığı bulunan bir şahsiyettir. O bilgi ve irfan sâhibi Pâdişah, Hz. Ebû Şeybetî'l-Hudrî'nin türbesini yenileterek, ona saygısını gösterdi. Ey ziyâretçi, bu sığınılacak şerefli yerde, gel de hulûs üzere saygıyla duâ et. Çünkü temiz bir sahâbe kabridir. Sala-

vâtdan sonra seçkin sahâbeler de anıldıkça, o Pâdişâh'ın devrine âid nazımların redifi de nusret (zafer) olsun. Esad! Melekler düşürdüğü târîhe gönül verdiler: Ebû Şeybe'nin kabrini cihânın şâhı latîf şekilde yaptı.)

4) Ayvansaray'da: Hamdullah-ı Ensârî türbesi (Resim:9).

(Tuğrasız)

*Her tarafda Hân Mahmûd-ı kerâmet-
pîşenin,
Nev-benev âsâr-ı hayr-etvârı olmakda
bedîd.*

*İşte ez-cümle bu Ensârî-i Gazî
türbesin,*

*Eyledi ihyâda bezl-i himmet-i tahsîn
resîd.*

Resim 9: Ayvansaray'daki Hamdullah-ı Ensârî türbesi kitâbesi

*Himmete şâyestedir kim sâhibi ol
türbenin,
Bâ-alemdâr-ı Nebî, gelmişdi bir kavî-i
sedîd,*

*Hayr u nasra tâ ebed, ol dâver-i dâdâ-
veri,
Mazhar etsin ömr ü şevketle Hudâ-
vend-i Mecîd.*

*Yazdı târîhe mücevher harf ile
vak'anüvîs,
Oldu Hamdullah Gazî merkadi,
el-hak, cedîd.*

1251 (Seyyid İzzet Mustafa)

(Kerâmet göstermeyi huy edinen Mahmud Hân'ın kasdî hayır olan yeni yeni eserleri meydana çıkmaktadır. İşte bu cümleden olarak, Gazî Ensârî türbesini ihyâ için güzel himmetini esirgemediğini işlemi tamamladı. Bu türbenin himmete değer sâhibi, doğru bir kavle göre, Eyüp Sultan'la birlikde buraya gelmişdi. Allah, o adâletli hükümdârı

ömür ve şevketle ebediyyen hayra ve zafere mazhar kılsın. Vak'a-nüvîs (Es'ad), noktalı harflerle bunu târîhe yazdı: Hamdullah Gazî'nin kabri, doğrusu, yepyeni oldu.)

5) Eğrikapı'da: Hâfir'in kabri
(Resim:10)

Üstde: Sultan II.Mahmud Tuğrası
(Hâşim Efendi'nin)

*Şâh-ı hayrât-eser Hazret-i Hân
Mahmûd'un
Ahd-i adlinde bu meşhed dahi oldu
âbâd.*

*Öyle meşhed ki, alemdâr-ı Nebî
dâderinin
Necline olmuş idi türbe-i envâr-nihâd.*

*Böyle ta'zîme sezâ yerleri ihyâ etdi,
Zâtına dense müceddid kim, eder
istib'âd.*

*Mehbit-ı nûr ola tâ rûh-ı sahâbîle
zemîn
Ol Şeh'in şevketini îde füzun Rabb-i
ibâd.*

Resim 10: Eğrikapı'daki Hâfir kabrinin kitâbesi

Resim 11: Balat'da Hâce Kasım mescidi ile Câfer-i Ensârî kabrinin müşterek kitâbesi

*Oldu bu merkadin ihyâsına, Es'ad,
târîh,
Hâfir'in rûhunu Sultân-ı cihân kıldı
şâd.*

1251 (Seyyid İzzet Mustafa)

(Hayır eserlerinin şâhı Mahmud Hân Hazretleri'nin adâletli çağında bu şehidlik de âbâd edildi. Burası, Eyüb Sultan'ın kardeşinin evlâdına nurlu bir türbe olmuşdu. Yüceltilmeğe lâyık böyle yerleri ihyâ eden Sultan Mahmud'a yenilikçi denilme ihtimâli uzak sayılmaz. Sahâbenin rûhuyla, bu zemîn, nur inen bir yer olsun ve o Pâdişâh'ın şevketini Allah artırsın. Es'ad'ın şu sözü bu kabrin ihyâsına târîh oldu: Cihânın sultanı, Hâfir'in rûhunu şâd eyledi.)

6) Balat'da: Mihrabı önünde Câfer-i Ensârî kabrinin bulunduğu Hoca Kasım Mescidi kitâbesi (Resim:11)

Ortada: Sultan II.Mahmud Tuğrası
(Hâşim Efendi'nin)

*Hamdülillâh, asr-ı Mahmûd Hân-ı
Hayder-şîme'de,
Buldu istihkâm, elhak, câmi-i dîn-i
hanîf.*

*Emr-i hayr ızhârî üzre, oldu bu ma'bed
dahî,
Yapılıp envâr-ı zikrullâh ile ziyet-elîf.*

*Hem de nev-âbâd oldu pîş-i
mihrâbındaki
Câfer-i Ensârî'ye meşhed olan
kabr-i münîf.*

*Vâsıl olsun tûl-i ömre ol
imâmü'l-müslimîn.
Kible-gâh-ı ehl-i îmân ola tâ Beyt-i
Şerîf.*

*Ehl-i sünnet, Es'adâ, târîhe eyler
ser-fürû,
Hâce Kasım mescidi bünyâd olundu
pek latîf.*

1251 (imzâsız)

(Allah'a hamdolsun ki, O'nun birliğine inananların câmii, Hz.Ali tabîatlı Mahmud Hân'ın devrinde tâmîrle sağlamlaşdırıldı. Bu hayrın tahakkukuna emir verilince, anılan ma'bed yapılıp Allah'ı zikretmenin nurlarıyla süslendi. Bu vesîleyle mihrâbın önündeki Câfer-i Ensârî'nin ulu kabri de yeniden inşâ edildi. Kâbe, inananların kiblesi oldukça, müslümanların imâmı bulunan Pâdişâh da uzun ömre kavuşsun. Es'ad! Hz. Peygamber'in sünnetine bağlı olanlar, bu târîhe baş eğer: Hoca Kasım mescidi pek latîf şekilde yapıldı.)

Dipnotlar

- (1)- Tayyazâde Ahmed Atâ, Târih-i Atâ, İstanbul 1291, III, s.16-23, V, s.402-404; Hızır İlyas Ağa, Vekay-i Letâif-i Enderûn, İstanbul 1276, s.189-190; Sicill-i Osmânî, III, s.462-463; Abdurrahman Şeref, Tarih Musâhabeleri, İstanbul 1920, s.314-318; Habîb, Hatt u Hattâtân, İstanbul 1305, s.175-176; Cl.Huart, Les Calligraphes et les Miniatures de l'Orient Musulman, Paris 1908, s.200-201; Mehmed Tahir,

Osmanlı Müellifleri, İstanbul 1338,II,s.329-330;
Balıkhâne Nâzırı Ali Rızâ Bey, Eski Zamanlarda
İstanbul Hayâtı, İstanbul 2001, s.172-173;
İbnülemin, Son Asır Türk Şairleri, s.747-755; a.mlf.,
Son Hattatlar, İstanbul 1955, s.154-162; Fethi
İsfendiyaçoğlu, Galatasaray Tarihi, İstanbul 1952,
s.527-531,544-549; Rûşen Ferid Kam, "Kadıasker
Mustafa İzzet Efendi", Türk Müsıkısı
Dergisi/28,İstanbul 1950, s.2-4; Hüseyin Sıdkı
Köker, "Kadıasker Mustafa İzzet Efendi", Selâmet,
VI/12-13,18, VII/13, VIII/9, XX/12, XII/14-17,İstanbul
1962-63; M.Uğur Derman, "Kadıasker Mustafa İzzet
Efendi ve Yazdığı Hilye-i Saâdet", Hayat/47, İstanbul
1970, s.12-15; a.mlf., Türk Hat San'atının Şaheser-
leri, İstanbul 1982, r.28,46; a.mlf., İslâm Kültür
Mirasında Hat San'atı, İstanbul 1990,s.210-211,216;
a.mlf., Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi
Hat Koleksiyonundan Seçmeler, İstanbul 2002,
s.152-157;a.mlf., Emin Barın ve Koleksiyonu,İstan-
bul 2006,s.88-100; Şevket Rado, Türk Hattatları,
İstanbul trhsz.,s.216-217, 222-224; Yılmaz Öztuna,
Devletler ve Hânedanlar II, Ankara 1990, s.275;
a.mlf., Büyük Türk Müsıkısı Ansiklopedisi II, Ankara
1990, s.79-81; Halil Can, "Kadıasker Mustafa İzzet
Efendi", Musıkî, 228/12-13,229/17-19,İstanbul 1967;
Talip Mert, "Kadıasker Mustafa İzzet Efendi",
M.Uğur Derman 65 Yaş Armağanı, İstanbul 2000,
s.399-416;Kadıasker Mustafa İzzet Efendi dosyası,
Süleymaniye Kütübhanesi, Süheyl Ünver Arşivi-775;
Ali Alparslan, Osmanlı Hat San'atı Tarihi,İstanbul
1999, s.137-138; Muhiddin Serin, Hat San'atı ve
Meşhur Hattatlar, İstanbul 2003, s.161-168; a.mlf.,
Kadıasker Mustafa İzzet Efendi'nin Sülüs ve Nesih
Meşk Murakkaası, İstanbul 1996; Erol Dönmez,
Kadıasker Mustafa İzzet Efendi'nin İstanbul Müze
ve Kütübhanelerinde Bulunan Eserleri
(nesredilmemiş y.lisans tezi), M.Ü.Sosyal Bilimler
Enstitüsü,G.Türk El San'atları bl.,1992.
[2]- Murad Bardakçı, Refik Bey...Refik Fersan ve
Hâtıraları, İstanbul 1995,s.113-116.

[3]- Bkz.: M.Uğur Derman, "Sultan II.Abdülhamîd
Devrinde Hat ve Tezyînî San'atlarımız", Sultan
II.Abdülhamid ve Devri Semineri kitabı, İstanbul
1994,s.85-86;

[4] Bkz.: M.Uğur Derman, "Yazı San'atının Eski
Matbaacılığımıza Akisleri", Türk Kütüphaneciler
Derneği Basın ve Yayıncılığımızın 250. Yılı Bilimsel
Toplantısı Kitabı, Ankara 1979, s.97-118;

[5] Resmi için bkz.:M.Uğur Derman, "Pâdişah
Tuğralarındaki Şekil İnkılâbına Dâir Bilinmeyen
Bâzı Gerçekler", VIII.T.T.K. Kongreye Sunulan
Bildiriler,Ankara 1983,resim sayfası:491,resim:14.

[6]- Bkz.,M.Uğur Derman, "Osmanlının
Amerika'daki Yâdigârı", Antik Dekor Dergisi/50,
s.146-148.

[7]- Bkz.: İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Midhat Paşa ve
Yıldız Mahkemesi, Ankara 1967, s.101-103,268, r.13.

[8]- Bu altı kitâbenin dışında 1250/1834 tarihli bir
başkası da Eminönü-Zindankapı'da Baba Cafer'e
âid olan türbede durmaktadır.Yedi beyitlik târih
manzûmesi, diğerlerinin de nâzımı Es'ad Efendi
tarafından yazılmış olan bu kitâbenin, imzâsız celî
ta'lik hattı Mustafa İzzet Efendi'ninkiyle büyük bir
benzerlik göstermektedir. Lâkin, onun bu konudaki
tecrübesizliğinin verdiği bâzı harf zâfiyetleri de
anılan kitâbede mevcuttur. Eyübsultan hâricinde
kalan o bahsi makalemize dâhil etmedik.

[9]- İbnülemin Mahmud Kemâl (İnal), Son Asır Türk
Şairleri, İstanbul 1930-1941, s.321-324.

[10]-Bu konuda bkz.: M.Uğur Derman, "Eyüpsultan
Reşâdiye Nümune Mektebi'nin Kazınmış Kitâbesine
Dâir", III.Eyübsultan Sempozyumu,Tebliğler, 28-30
Mayıs 1999, İstanbul 2000, s.170-175..